

7. Стулов О. О. Реалізація принципу законності при виконанні та відбуванні покарання у виді позбавлення волі на певний строк: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2011. 20 с.
8. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 51.
9. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18>.
10. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
11. Про затвердження Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України із закладами охорони здоров'я з питань надання медичної допомоги особам, узятим під варту: наказ Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я України від 10.02.2012 р. № 239/5/104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0212-12>.
12. Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі: наказ Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я України від 15.08.2014 р. № 1348/5/572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14>.
13. Наташев А. Е., Стручков Н. А. Основы теории исправительно-трудового права. Москва: Юрид. лит., 1967. 192 с.

ВІРТ А. О.,

аспірантка кафедри кримінального права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)
ORCID: 0000-0002-1938-4943

УДК 343.9:343.77

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3-2.22>

НЕЗАКОННЕ ВИДОБУВАННЯ КОРИСНИХ КОПАЛИН У РАКУРСІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ДИСКУРСУ

В роботі визначені основні тенденції розвитку політики протидії незаконному користуванню корисними копалинами та видобутку бурштину як самостійної підсистеми, що реалізується у вигляді: мінімального втручання в сталлий розвиток екосистем (пріоритет субституції, адитивності заходів впливу), розвитку відновного правосуддя (вирішення конфліктів між потерпілим та правопорушником і суспільством на особистому рівні), диверсифікації заходів кримінально-правового впливу на фізичних та юридичних осіб; використання покарання, зокрема, позбавлення волі, як останнього засобу державного впливу на екологічні кримінальні правопорушення;

Зроблено висновок про необхідність уточнення об'єктивної сторони основних складів незаконного видобування корисних копалин та видобутку бурштину. Доведено, що незаконне користування корисними копалинами та бурштином повинно бути криміналізоване у вигляді видобування, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, знешкодження, видалення або захо-

ронення предмету злочину. В цілому така діяльність може бути охарактеризована як незаконне поведження з корисними копалинами.;

Доводиться, що розповсюдженість природних багатств на території України, застаріла система соціального регулювання процесів державного управління видобуванням корисливих копалин, відносна поширеність корисливої мотивації у період транзиції, слабкий соціальний контроль визначають відповідні соціальні та нормативні передумови актуалізації кримінально-правової протидії правопорушенням у сфері незаконного видобування корисних копалин.

Запропоновано прийняти нову редакцію норми про протидію незаконному поведженню з корисними копалинами, відокремивши в основний склад кримінального правопорушення склад незаконного поведження з корисними копалинами, в якому чітко визначити перелік дій у галузі незаконного використання корисних копалин загальнодержавного значення, зробивши кваліфікованим складом незаконне поведження з бурштином. Це відповідає усталеним засадам ефективного функціонування норм, спрямованих на протидію механізмам незаконного економічного використання природних багатств України.

Ключові слова: кримінальна політика, незаконна добыча, корисні копалини, екологічні злочини, сталий розвиток, бурштин

Virt A. A. Illegal mining in the perspective of modern Ukrainian discourse

The paper identifies the main trends in the development of policies to combat the illegal use of minerals and amber mining as an independent subsystem, which is implemented in the form of: minimal interference in sustainable development of ecosystems (priority of substitution, additivity measures), the development of restorative justice. society at the personal level), diversification of measures of criminal law influence on individuals and legal entities; use of punishment, in particular, imprisonment, as the last means of state influence on environmental criminal offenses;

It is concluded that it is necessary to clarify the objective side of the main components of illegal mining and amber mining. It has been proven that the illegal use of minerals and amber should be criminalized in the form of extraction, transportation, storage, processing, disposal, removal or burial of the object of the crime. In general, such activities can be described as illegal handling of minerals .

It is proved that the prevalence of natural resources on the territory of Ukraine, outdated system of social regulation of public administration of mining, the relative prevalence of selfish motivation during the transition, weak social control determine the relevant social and regulatory prerequisites for updating criminal law offenses.

It is proposed to adopt a new version of the rule on combating illegal handling of minerals, separating the main part of the criminal offense of illegal handling of minerals, which clearly defines the list of actions in the field of illegal use of minerals of national importance, making qualified warehouse. This corresponds to the established principles of effective functioning of norms aimed at counteracting the mechanisms of illegal economic use of Ukraine's natural resources.

Key words: criminal policy, illegal mining, minerals, ecological crimes, sustainable development, amber

Вступ. Сучасні процеси реформування кримінального права, зміни у правозастосовчій діяльності, поряд з інтенсивним використанням природних ресурсів у законний та незаконний спосіб, вимагають постійного підвищення рівня кримінально-політичного аналізу проблеми, вдосконалення існуючих та розробки новітніх технологій протидії екологічним злочинам та злочинам проти власності, нормативного забезпечення процесу користування природними ресурсами.

Незважаючи на наявність у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) низки правових норм, що стосуються протидії злочинам у галузі незаконного користування природними ресурсами, на сьогодні сталою механізмом його правового забезпечення поки не сформовано.

Негативні наслідки злочинів цієї категорії призводять до заподіяння збитків економіці країни та екології у тих регіонах, в яких розміщено поклади корисних копалин і ведеться їх активне видобування. Законодавство, що регулює ці відносини, потребує вдосконалення, оскільки йому притаманні такі риси, як непослідовність, певна неузгодженість з іншими загальними нормами, незавершеність, відсутність стабільності, чітких юридичних визначень та гарантій.

У цьому сенсі велике значення мають кримінально-правові дослідження, проведені такими вченими, як В.І. Андрейцев, В.І. Антипов, П.С. Берзін, А.Б. Блага, С.Б. Гавриш, О.О. Дудоров, Д.О. Калмиков, М.В. Комарницький, М.Й. Коржанський, М.І. Панов, В.К. Матвійчук, І.І. Мітрофанов, А.А. Музика, Н.В. Нетеса, А.М. Притула, В.П. Самокиш, С.І. Селецький, О.А. Турлова, В.В. Щаблистий, О.П. Шем'яков, А.М. Шульга, М.І. Хавронюк та ін. Присвячена аналізу відповідальності за незаконне видобування корисних копалин ґрунтова монографія О.О. Дудорова, Д.О. Калмикова, М.В. Комарницького [1], не охоплює низки питань, пов'язаних з незаконним поводженням з природними ресурсами та бурштином.

Постановка завдання. Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей, правової природи та характерних рис кримінально-правової протидії незаконному використанню корисних копалин загальнодержавного значення, визначенні проблем формування сукупності правових приписів, присвячених протидії незаконному поводженню з корисними копалинами (ст.ст. 240, 2401 КК України).

Результати дослідження. Дослідження кримінально-правової протидії незаконному видобуванню природних ресурсів є складним процесом вивчення доктринальних та економічних передумов криміналізації таких діянь, особливостей формування сучасної концепції кримінально-правової охорони злочинів проти довкілля і власності та перспектив удосконалення відповідних норм.

Відомо, що серед злочинів проти довкілля незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення та незаконне поводження із бурштином посідають особливе місце. Добича корисних копалин стала проблемою планетарного значення. Відмова від вуглеводородів призвела до зростання видобування необхідних мінералів для виробництва акумуляторів. Попит на золото та дорогоцінне каміння залишається стабільним як у державних, так і у кримінальних колах. Надра та корисні копалини в них для кожної країни є одним з основних елементів, що забезпечують розвиток та належну роботу більшості секторів економіки, безпеку та добробут населення [2, с. 411].

Серед злочинів проти довкілля незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення посідає особливе місце. Негативні наслідки злочинів цієї категорії призводять до заподіяння збитків економіці країни та екології у тих регіонах, в яких розміщено поклади корисних копалин і ведеться їх активне видобування. Саме тому перед державою постає завдання охорони навколишнього природного середовища та контролю за раціональним використанням корисних копалин. Методологія розгляду цього питання повинна бути заснована на концепті сталого розвитку, коли економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення і підтримувати життєдіяльність теперішніх та майбутніх поколінь

Законодавець України, прагнучи диверсифікувати відповідальність за злочини проти встановленого порядку добування корисних копалин, особливо відокремив: незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення як загальний склад злочину у ч. 2 ст. 240 КК України [1], та незаконне видобування бурштину, а так само збут, придбання, зберігання, передачу, пересилання, перевезення, переробку бурштину, законність походження якого не підтверджується відповідними документами у ст. 240-1 КК України;

дослідження, розвідування, розробку природних багатств та інші роботи на континентальному шельфі України, які провадяться іноземцями, якщо це не передбачено договором між Україною і заінтересованою іноземною державою, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України або спеціальним дозволом, виданим у встановленому законом порядку, – у ч. 2 ст. 244 КК України.

Корисною копалиною називається природне мінеральне утворення, яке використовується в господарській діяльності людини безпосередньо або після певної переробки [3; 4].

Безпосереднім об'єктом незаконного видобування корисних копалин виступає порядок охорони надр та корисних копалин, господарські відносини, відносини власності, гірничі відносини, охорона та раціональне використання надр. Оскільки в ч. 2 ст. 240 КК України йдеться про незаконне видобування не надр, а корисних копалин загальнодержавного значення, то і вести мову слід про порушення права власності Українського народу не на надра, а на корисні копалини загальнодержавного значення, що знаходяться на території України. Звідси використовується поняття права природноресурсової власності в об'єктивному розумінні, що являє собою сукупність правових норм, які закріплюють і охороняють способи набуття, умови реалізації та порядок припинення правомочностей власності на предмети природи і об'єкти матеріального світу для задоволення потреб окремих осіб, їх об'єднань, громад, держави або усього суспільства. Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 240-1 КК України, варто вважати суспільні відносини, що забезпечують власність на бурштину та встановлений порядок раціонального і комплексного використання й охорони корисних копалин загальнодержавного значення – бурштину. Додатковим факультативним об'єктом злочинів, що вивчаються можуть бути життя і здоров'я особи, інші блага. Об'єктивна сторона екологічних злочинів в цілому охоплює суспільно небезпечні діяння (дії чи бездіяльність), які приводять до порушення екологічного балансу в довкіллі, встановленого порядку використання природних ресурсів, нормативів екологічної безпеки.

Незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення та бурштину це здійснення їх видобування без відповідного дозволу (без акту про надання гірничого відводу або з відхиленням від умов, зазначених у цьому документі). Злочин буде мати місце і в тому разі, коли дозвіл є підробленим або простроченим.

Поруч з цим диспозиція ст. 240-1 КК України є штучною, яка не відповідає вимогам кримінально-правової політики, та у майбутньому повинна бути зміненою. Не витримує критики й інший варіант подій, за яким проводиться сверхспеціалізація складів злочинів, чи, навпаки, регулювання обмежується лише загальними функціями. Це безпосередньо стосується питань криміналізації добування бурштину та юридичної визначеності діяння та протирічить усталеній практиці ЄСПЛ [5, с. 125]. Виходячи з того, вважається за необхідне поширити характеристики незаконного видобування корисних копалин та бурштину за рахунок диверсифікації засобів здійснення незаконних операцій із корисливими копалинами, та гармонізації складу із відповідними статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення з використанням об'єднуючого терміну «незаконне поводження».

Необхідне формулювання єдиного складу кримінального правопорушення піти шляхом виокремлення окремих дій, пов'язаних із незаконним поводженням із корисними копалинами та міжнародних рекомендацій з приводу криміналізації незаконного обігу та поводження з корисними копалинами .

Таким чином незаконне поводження з корисними копалинами може бути визначене з точки зору об'єктивної сторони складів злочинів, що розглядаються, як незаконне видобування корисних копалин, а так само збут, придбання, зберігання, передача, пересилання, перевезення, оброблення, утилізація, знешкодження, видалення або захоронення корисних копалин загальнодержавного значення, законність походження яких не підтверджується відповідними документами.

Суб'єкт основних складів злочинів загальний. Слід підтвердити, що найбільша кримінальна активність сільських жителів спрямована на вчинення незаконного видобування корисних копалин та бурштину. Справи є високолатентними. За нашими даними до

суду з постановою обвинувального вироку щороку доходить дійшло лише декілька десятків справ. До того ж вони загалом стосуються злочинів, які вчинено індивідуальними суб'єктами. Вочевидь, розповсюдженість незаконного добування корисних копалин на території Волинської та Рівненської області дозволяє казати про масовий характер цих діянь, пов'язаний із груповим вчиненням злочинів, що вивчаються.

Доволі часто вказані кримінальні правопорушення вчинюються під прикриттям діяльності юридичних осіб та організовано [5]. Вважаємо, що це дозволяє використати модель застосування кримінально-правових заходів відносно юридичних осіб, які, чи від імені чи на користь яких було вчинено злочини, передбачені ст.ст.240-240-1 КК України. Для цього пропонується:

Ч. 1 Статтю 96-3 Кримінального кодексу України доповнити пунктом 6 «вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених 240, 240-1 цього Кодексу».

У Ч 2 Примітки до ст.96-3 після цифр «209» доповнити цифрами «240, 240-1».

Суб'єктивна сторона незаконного видобування корисних копалин та незаконного видобування, збуту, придбання, передачі, пересилання, перевезення, переробки бурштину характеризується лише прямим умислом. Згідно положенням діючої доктрини, умисел є прямим, якщо особа усвідомлює фактичні обставини вчинюваного діяння та його протиправність і бажає його вчинити. Що стосується мотивів та цілей вчинення вказаних злочинів, то для кваліфікації діяння вони не відіграють особливої ролі. Поруч з цим кримінологами з'ясована цікава тенденція розвитку мотивації екологічної злочинності – трансформації (внаслідок безкарності та високої прибутковості цієї діяльності) мотивів забезпечення сім'ї найнеобхіднішим (наприклад, продуктами харчування – рибою та дичиною; дровами для опалення і т. ін.) у мотиви збагачення [7].

Наведене свідчить о подальшій професіоналізації злочинців, спеціалізації за ознаками службової діяльності, проявам ознак організованості в кримінальній активності у вигляді промислу, підвищенню рівня корупційності.

Висновки. Розповсюдженість природних багатств на території України, застаріла система соціального регулювання процесів державного управління видобуванням корисливих копалин, відносна поширеність корисливої мотивації у період транзиції, слабкий соціальний контроль визначають відповідні соціальні та нормативні передумови актуалізації кримінально-правової протидії правопорушенням у сфері незаконного видобування корисних копалин.

Вважаємо, що існуюча конструкція ст.240 КК України потребує певної корекції. Делікт ставлення у небезпеку (порушення правил охорони та використання надр) поєднується із корисливим та корупційним за природою незаконним видобуванням корисних копалин. Вочевидь, що, якщо перше криміналізоване лише із превентивними цілями, то друге, – поширене посягання на власність Українського народу, яке лише в силу сталої традиції поєднується із злочинами проти довкілля. Це дозволяє зробити попередній висновок про необхідність виокремлення усіх видів незаконного посягання на корисливі копалини у окремий самостійний склад злочину, який посягає на суспільні відносини охорони права власності на природні копалини.

Список використаних джерел:

1. Дудоров О.О., Комарницький М.В., Калмиков Д.О. Кримінальна відповідальність за незаконне видобування корисних копалин в Україні : монографія Суми : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2016. 567 с.
2. Щаблистий В.В. Ефективність кримінально-правового забезпечення екологічної безпеки людини. *Науковий вісник Дніпропетровського інституту внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 412-418.
3. Нетеса Н. В. Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони або використання надр : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2012. 33 с.

4. Максименцев М.Г. Протидія злочинності у сфері надкористування : монографія Харків : Панов А. М., 2019.487 с.

5. Туляков В.О. Принцип законності у динаміці рішень ЄСПЛ та розвиток кримінального законодавства України. *Концептуальні засади Нової редакції Кримінального кодексу України* : матер. міжн. наукової конференції. Харків, 2019. С. 125-130.

6. Tulyakov, V. The dualism of business victimization and organized crime. *Trends in Organized Crime*. March 2001. 6(3):94-99 DOI:10.1007/s12117-001-1008-4

7. Турлова Ю. А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади : дис. ...доктора юрид. наук 12.00.08. Київ, 2018. 465 с.

ФОМЕНКО А. Є.,

кандидат юридичних наук,

ректор

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ORCID: 0000-0003-3755-4130

УДК 343.91

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3-2.23>

ДОСВІД КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ УГОРЩИНИ ТА ЕСТОНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Актуальність статті полягає в тому, що з утворенням в Україні Національної поліції рівень довіри до цього правоохоронного органу суттєво зріс. Водночас, для того, щоб зберегти названу тенденцію, важливо демонструвати ефективну роботу, що проявляється у зменшенні рівня злочинності. Для досягнення подібної динаміки важливо проводити якісну кримінологічну роботу, наприклад тієї, яку реалізує поліція країн Європейського союзу. Метою статті є дослідження досвіду кримінологічної діяльності поліції Угорщини та Естонської Республіки. Встановлено, що кримінологічна діяльність займає одне з центральних місць в роботі поліції Угорщини та Естонської Республіки. Визначено, що Закон Угорщини «Про поліцію» передбачає цілий ряд функцій, пов'язаних із кримінологічною діяльністю поліції, які не просто носять декларативний характер, а активно реалізуються на практиці. Зокрема, заслуговує на увагу проект «І сам так не роби, і комусь не дозволяй!», який спрямований на попередження ювенальної злочинності та насильства в школах. Запропоновано перейняти досвід реалізації цього проекту в Україні. З'ясовано, що важливою в контексті профілактичної діяльності поліції є наявність спеціальних інформаційних баз. Названий вище нормативно-правовий акт передбачає утворення поліцією Естонської Республіки «Інформаційної системи ПОЛІС», до якої вносяться дані про кримінальні провадження, відомості про профілактичні заходи, дані про діяльність слідчих ізоляторів тощо. На основі аналізу положень естонського Закону «Про поліцію та прикордонну охорону» зроблено висновок про те, що діяльність цього правоохоронного органу зорієнтована на профілактику злочинів та адміністративних правопорушень. На особливу увагу заслуговує проект «Інтернет-констеблі», спрямований на залучення поліцейських до мережі

